

Nr 4.

Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner om vidgade möjligheter för röstberättigade, som drabbats av ohälsa eller invaliditet, att utöva rösträtt.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna, nr 136 i första kammaren av herr *Söderquist* och nr 204 i andra kammaren av herr *Hamrin m. fl.* hemställes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en utredning av frågan om vidgade möjligheter för röstberättigade, som drabbats av ohälsa eller invaliditet, att vid de allmänna politiska valen utöva sin rösträtt».

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Tanken på att genom åtgärder av olika slag underlätta de röstberättigades deltagande i allmänna val har vid ett flertal tillfällen varit föremål för övervägande såväl inom riksdagen som i samband med sakkunnigutredningar. Betydelsefulla reformer i sådan riktning ha också vidtagits. Sålunda genomfördes år 1920 för kommunalval och år 1921 för andrakammarval den ordningen, att gift väljare äger avlämna valsedel genom andre maken, därest jämväl denne är röstberättigad. Vid samma tillfällen infördes rätt för väljare tillhörande vissa uppräknade yrkes- eller tjänstegrupper att, under förutsättning att de av sitt yrke eller tjänst vore förhindrade att inställa sig vid valförrättningen, i särskild ordning insända valsedlarna. År 1937 antogs för andrakammarvalen bestämmelser om att väljare, som på grund av vistelse å annan ort vore förhindrade att utöva rösträtt inom det valdistrikt de tillhörde, finge avlämna valsedlarna vid valförrättning inom annat valdistrikt, i samband varmed de år 1921 införda särreglerna för vissa yrkes- eller tjänstegrupperns röstning modifierades.

I fråga om de kommunala valen infördes år 1942 den alltjämt gällande ordningen, att den som på grund av vistelse å annan ort inom riket är förhindrad att utöva rösträtt inom det valdistrikt han tillhör, må å valdagen avlämna valsedel å fast postantalt. Vidare stadgades, att om med skäl kan antagas, att röstberättigad å valdagen kommer att vistas utom riket, eller att röstberättigad, som tillhör någon av vissa uppräknade kategorier (mili-

tärer, sjömän, vissa tjänstemän m. fl.), till följd av sin tjänst icke kan utöva sin rösträtt å valdagen, sådana väljare må före valdagen avlämna valsedel inom riket å fast postanstalt samt utom riket å svensk beskickning eller svenskt konsulat, som Konungen bestämmer. Med ändring av de 1937 antagna bestämmelserna infördes 1944 motsvarande regler för andrakammarvalen. Slutligen infördes år 1948 för både andrakammarvalen och de kommunala valen den ordningen, att den som vårdas på sjukvårdsanstalt, där postanstalt finnes eller tillfälligt inrättas, äger rätt att där avlämna valsedel, även om sjukvårdsanstalten är belägen å den ort, där vederbörande är uppförd i röstlängden.

Motionärerna åsyfta utsträckning i två avseenden av sjukas möjlighet att rösta. De förorda dels att ensamstående sjuka skola få möjlighet att avlämna valsedel genom annan, dels att poströstning, som vid de större, politiskt betydelsefulla valen sedan 1948 — septembervalen — förekommit vid omkring 140 sjukvårdsinrättningar, skall äga rum vid fler sådana inrättningar.

Vad först gäller frågan om möjlighet för sjuka personer att avlämna valsedel genom annan vill utskottet erinra om att denna fråga upprepade gånger övervägts både inom riksdagen och av sakkunnigkommittéer. Bland annat dryftades spörsmålet av 1944 års vallagssakkunniga i det av dem avgivna betänkandet angående underlättande av deltagandet i allmänna val (SOU 1945:64). De sakkunnigas överväganden i nu ifrågavarande del utmynnade i ett uttalande, att de sakkunniga icke kunde tillstyrka att särskild röstningsmetod infördes för sjuka i allmänhet. Att så skedde mötte nämligen enligt de sakkunniga allvarliga betänkligheter, framförallt med avseende på valsäkerheten.

Bland omständigheter, som utgjorde grund för sådana betänkligheter, nämnde de sakkunniga svårigheten att styrka sjukdomshindret. Intyg av läkare kunde enligt de sakkunniga icke krävas; i många fall skulle nämligen sådant intyg icke eller endast med svårighet kunna anskaffas. Kostnaderna för sådant intyg skulle vidare enligt de sakkunniga försätta mindre bemedlade personer i sämre ställning än övriga. På liknande grunder togo de sakkunniga avstånd från tanken, att andra kvalificerade intygsgivare än läkare skulle kunna styrka sjukdomshindret. Även den möjligheten, att sjukdom styrktes genom intyg av en eller flera ojäviga personer, avvisades av de sakkunniga, vilka uttalade, att trovärdigheten av sådant intyg i många fall torde kunna ifrågasättas.

De sakkunniga framhöllo vidare vissa problem, som sammanhänge med överbringandet av valsedelsförsändelsen till sammanräkningsmyndigheten. Härvidlag avvisade de möjligheten, att till överbringandet skulle användas nära anhörig, under åberopande av, bland annat, att svårighet skulle förefinnas att styrka släktskapsförhållandet. En annan utväg vore enligt de sak-

kunniga, att det ojäviga vittne, som i likhet med vad som gäller om äktamakeförsändelser skulle delvis övervara anordnandet av valsedelsförsändelsen, också skulle överbringa denna till sammanräkningsmyndigheten. I detta avseende påpekade de sakkunniga bland annat risken, att politiska partier skulle organisera insamling av röster, varvid obehörig påverkan av väljarna skulle kunna förekomma.

Beträffande sjuka personer förelåge enligt de sakkunniga — vare sig på grund av sjukdomstillståndet eller enär de intoge en beroende ställning till personer, som handhade vården om dem — jämförelsevis ofta omständigheter, som gäve vid handen, att av dem företagna åtgärder icke stode i överensstämmelse med deras vilja. De sakkunniga uttalade, att en betydande risk måste föreligga att de sjuka utsattes för obehörig påverkan. Eftersom många sjuka personer torde behöva hjälp vid anordnande av valsedelsförsändelsen, skulle vidare enligt de sakkunniga kravet på valhemlighetens bevarande icke kunna upprätthållas. Man kunde enligt de sakkunniga icke heller bortse från risken, att röstning i den sjukens namn skulle kunna ske utan hans medverkan.

De sakkunniga funno sig således icke kunna tillstyrka att en särskild röstningsmetod för sjuka infördes. I stället föreslogo de sakkunniga, såsom närmare utvecklas i det följande, att möjligheterna till poströstning vid sjukvårdsanstalter skulle vidgas.

Frågan om möjlighet för sjuka att ingiva valsedel genom annan aktualiserades vid 1949 års riksdag genom motionen nr 161 i andra kammaren av fröken Vinge m. fl. I motionen hemställdes, bland annat, om utredning, huruvida icke i samband med införande av medborgarkort enligt 20 § folkbokföringsförordningen möjlighet kunde beredas ogifta sjuka att rösta genom ombud. Konstitutionsutskottet erinrade i sitt utlåtande (nr 22) om att 1944 års vallagssakkunniga icke ansett sig kunna tillstyrka en reform i den riktning, som motionen åsyftade. Utskottet förklarade sig för egen del ansluta sig till vad de sakkunniga andragit i frågan och yttrade vidare, att, även om en enkel men tillförlitlig metod för ombudets legitimering kunde ernås genom utfärdandet av medborgarkort, enligt utskottets mening dock alltför många betänkligheter av valteknisk art gentemot ombudsöstning kvarstode för att utskottet skulle kunna tillstyrka en utredning i antydd riktning. Utlåtandet, vari motionen avstyrktes, bifölls av båda kamrarna.

Utskottet anser angeläget, att röstberättigade i möjligaste mån få tillfälle att utöva sin rösträtt. Betydelsefulla reformer i syfte att underlätta deltagandet i allmänna val ha också, såsom ovan anförts, genomförts tidigare. I det nu förevarande spørsmålet om möjlighet för sjuka att ingiva valsedel genom annan vill utskottet sålunda erinra om att sjuka personer, som äro gifta, merendels kunna ingiva valsedel genom äkta make. I frågan, huruvida så-

dan möjlighet skall införas även för övriga sjuka, som icke kunna avlämna valsedel personligen, utgöra emellertid de av vallagssakkunniga anförda ovan anmärkta omständigheterna enligt utskottets mening alltjämt grund för allvarliga betänkligheter. Särskilt viktiga synas härvidlag svårigheterna att anordna röstningen på sådant sätt, att valhemligheten bevaras i samma utsträckning som vid röstning inför valnämnd eller röstmottagare, samt riskerna för att de sjuka på grund av nämnda svårigheter och av andra orsaker utsättas för obehörig påverkan. Vad gäller de vanskligheter som sammanhånga med överbringandet av valsedelsförsändelsen till sammanräkningsmyndigheten kan för övrigt framhållas, att genom kungl. kungörelsen den 30 maj 1952 (nr 342) införande av medborgarkort ställts på framtiden och att det synes ovisst, när sådana kort komma att införas. Utskottet kan på grund av vad nu anförts icke tillstyrka, att frågan om ombudsröstning för sjuka i allmänhet ånyo upptages till utredning.

Vad härefter angår spörsmålet om vidgade möjligheter till poströstning å sjukvårdsinrättningar ändrades, såsom tidigare nämnts, reglerna om sådan röstning år 1948. De då vidtagna ändringarna grundade sig på det av vallagssakkunniga avgivna, tidigare nämnda förslaget. Före dessa ändringar kunde poströstning ske endast å fast postanstalt. Vidare gällde även för patienter å sjukvårdsinrättningar regeln att endast den kunde rösta å postanstalt, som på valdagen vistades på annan ort inom riket än den, där han var uppförd i röstlängd.

Fasta postanstalter finnas endast vid ett fåtal sjukvårdsinrättningar, och enligt vallagssakkunniga borde tillfälliga postanstalter inrättas å valdagen vid åtskilliga andra sådana inrättningar. Emellertid kunde enligt de sakkunniga röstmottagning icke lämpligen ske å samtliga sjukvårdsinrättningar. Generellt undantagna borde enligt de sakkunniga vara epidemisjukhusen på grund av smittorisken samt sinnessjukhus, sinnessjukavdelningar och därmed likartade anstalter ävensom sjukvårdsanstalter inom fångvården. De sakkunniga förordade, att den närmare gränsdragningen borde tillkomma Kungl. Maj:t, varvid de dock rekommenderade, att till en början tillfälliga postanstalter borde inrättas allenast vid sådana sjukvårdsinrättningar, där ett större antal röstberättigade personer vårdades, förslagsvis vid inrättningar med minst 100 eller minst 200 vårdplatser. Med ledning av de erfarenheter, som därvid skulle vinnas, skulle enligt de sakkunnigas förslag röstmottagning sedermera kunna anordnas å ett större antal sjukvårdsanstalter. Vad de sakkunniga sålunda yttrat föranledde ej erinran av Kungl. Maj:t (prop. 104/1948) eller av riksdagen (konstitutionsutskottets utl. 18/1948, riksd.skr. 123/1948).

Vid 1948 års andrakammarval voro postanstalter — fasta och tillfälliga — inrättade vid tillhoppa 138 sjukvårdsinrättningar eller, såvitt angår de till-

fälliga anstalterna, i huvudsak enligt principen att postanstalter inrättats vid sjukvårdsinrättningar med minst 100 vårdplatser. Önskemål om att tillfälliga postanstalter måtte anordnas i större omfattning framfördes dels vid 1949 års riksdag i den tidigare nämnda motionen nr 161 i andra kammaren, dels vid 1950 års riksdag i de likalydande motionerna nr 193 i första kammaren av herr Lindblom och nr 233 i andra kammaren av fröken Vinge och herr Larsson i Stockholm. Konstitutionsutskottet yttrade i sitt utlåtande (nr 22) över den förstnämnda motionen, att, med hänsyn till vallagssakkunnigas av riksdagen godkända ståndpunkt, att tillfälliga postanstalter borde till en början inrättas vid ett begränsat antal sjukvårdsanstalter för att, sedan erfarenhet av metoden vunnits, eventuellt kunna inrättas vid ett större antal sådana anstalter, det torde kunna förväntas, att Kungl. Maj:t toge under övervägande, huruvida icke postanstalter av avsett slag borde inrättas i ökad utsträckning. Utskottet hemställde, att motionen icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd, och denna hemställan bifölls. En liknande ståndpunkt intog 1950 års riksdag till de senast nämnda motionerna. Efter en redogörelse för grunderna till 1948 års här avsedda ändringar av vallagarna och för behandlingen vid 1949 års riksdag av motionen nr 161 i andra kammaren yttrade konstitutionsutskottet i sitt utlåtande (nr 11), att mot bakgrunden av vad som förekommit i ämnet utskottet, som förutsatte, att Kungl. Maj:t utan särskild framställning från riksdagens sida toge under omprövning frågan om lämpligheten att utöka antalet tillfälliga postanstalter för röstning på sjukvårdsinrättningar, avstyrkte bifall till vad i motionerna — berörande jämväl andra spörsmål — hemställts i förevarande del. Vad utskottet hemställde i denna fråga bifölls av båda kamrarna.

Vid de åren 1950 och 1952 hållna septembervalen voro vid sjukvårdsinrättningar anordnade, vid kommunalvalen år 1950 16 fasta och 129 tillfälliga postanstalter eller tillhoppa 145 postanstalter samt vid andrakammarvalen år 1952 14 fasta och 130 tillfälliga postanstalter eller således tillhoppa 144 postanstalter. Även vid dessa val synes i huvudsak den principen ha följts, att tillfälliga postanstalter inrättats vid sjukvårdsinrättningar med minst 100 vårdplatser.

Beträffande röstmottagningen vid sjukvårdsinrättningar vid andrakammarvalet i september 1952 vill utskottet — med understrykande av att frågan om sjukas röstning genom poströstningsmetoden synes ha fått en i stort sett tillfredsställande lösning — omnämna vissa iakttagelser, som framkommit vid en inom utskottets kansli gjord utredning. Vid nämnda val synas sålunda patienter vid inrättningar av olika slag genomsnittligen icke ha haft lika stora möjligheter att rösta på postanstalter. Exempelvis ha förhållandevis få postanstalter funnits vid kronikerhem. Endast vid 17 sådana hem med tillhoppa ungefär 3 300 vårdplatser funnos postanstalter,

medan hela antalet kronikerhem den 31 december 1951 var 229 med tillhopp omkring 8 500 vårdplatser. Till jämförelse kan nämnas, att postanstalter funnos vid 79 lasarett med omkring 29 000 vårdplatser och vid 32 tuberkulossjukvårdsanstalter med omkring 6 500 vårdplatser, medan hela antalet lasarett var 104 med ungefär 31 000 vårdplatser och hela antalet tuberkulossjukvårdsanstalter var 60 med omkring 7 700 vårdplatser. Det kan för övrigt nämnas, att av de 229 kronikerhem, som funnos den 31 december 1951, icke mindre än 191 hade under 50 vårdplatser och att av dessa 191 kronikerhem 177 hade under 40 vårdplatser. Vid fristående förlossningsanstalter och enskilda sjukhem voro postanstalter inrättade i ungefär lika liten utsträckning som vid kronikerhem. Vid sjukstugor funnos överhuvudtaget inga postanstalter. Av nämnda tre kategorier funnos den 31 december 1951 tillhopp 180 anstalter med omkring 4 100 vårdplatser.

Utredningen inom utskottets kansli har vidare visat, att vid de sjukvårdsinrättningar, där röstmottagning ägde rum, det relativa antalet patienter, som avgåvo valsedlar vid postanstalter, varierade mellan sjukvårdsinrättningar av olika slag. Sålunda röstade på postanstalter, inrättade vid lasarett och förlossningsanstalter, endast omkring en åttondel av de patienter, som uppnått rösträttsåldern. Vid kronikerhem var motsvarande tal omkring en femtedel, vid tuberkulossjukvårdsanstalter omkring en fjärdedel och vid enskilda sjukhem omkring en tredjedel. De angivna siffrorna äro emellertid icke tillförlitliga såsom mätare på röstningsfrekvensen överhuvudtaget. Giffta patienter kunna nämligen tänkas ha i stor utsträckning avlämnat valsedlar genom äktamakeförsändelser, och det är att märka, att det relativa antalet giffta varit högt vid lasarett och förlossningsanstalter, lägre vid tuberkulossjukvårdsanstalter och enskilda sjukhem samt särskilt lågt vid kronikerhem.

Med rådande befolkningsutveckling kan det antagas, att antalet personer, som vårdas å kronikerhem, i framtiden kommer att bliva avsevärt högre än för närvarande. Med hänsyn härtill samt till vad ovan nämnts om det stora antalet kronikerhem med förhållandevis få vårdplatser och till att röstningsfrekvensen bland patienter på sådana hem får antagas vara relativt hög, synes särskild uppmärksamhet böra ägnas frågan om inrättande i ökad utsträckning av tillfälliga postanstalter för röstning vid kronikerhem. Samtidigt bör enligt utskottets mening övervägas, i vad mån möjligheterna till poströstning vid sjukvårdsinrättningar av andra slag, såsom mindre lasarett, sjukstugor, tuberkulossjukvårdsanstalter och enskilda sjukhem, lämpligen kunna vidgas. Då det emellertid på grund av vad som föregick 1948 års ändringar i vallagarna på ifrågavarande punkt får förutsättas, att Kungl. Maj:t utan framställning från riksdagens sida vid prövning av frågan om poströstning på sjukvårdsinrättningar beaktar erfarenheterna av sådan

röstning vid de val som hållits sedan år 1948, saknar utskottet anledning att föreslå riksdagen att avlåta en skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t.

På grund av vad som anförts i utlåtandet får utskottet hemställa,
att förevarande motioner, I:136 och II:204, icke måtte till
någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 mars 1954.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Karl August Johanson, Elmgren, Lindén, Wahlund, Sandberg, Herlitz*, Hansson*, Fritiof Karlsson, Weiland och Georg Pettersson; samt

från andra kammaren: herrar Hallén, von Friesen*, Norén, Håstad, Spångberg, Jonsson i Haverö, Olsson i Mora, Bark, Hamrin och Andersson i Brämhult*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer:

- 1) av herrar *von Friesen* och *Hamrin*, vilka inom utskottet yrkat, att utskottet måtte tillstyrka de föreliggande motionerna;
- 2) av herr *Bark*.